

MITOLOJİMİZDE VE URAL BATIR DESTANINDA BAŞLANGIÇTAKİ SONSUZ SU*

Doç. Dr. M. Öcal OĞUZ

“Başlangıçta ne gök vardı ne de yer... Dünya uçsuz bucaksız, sonsuz sudan ibaretti. Bu sonsuz suyun üzerinde mütemadiyen uçup duran Tanrının dahi konacağı küçücük bir kara parçası bile yoktu.”¹

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkoloji sahasında en değerli metinleri toplayan Radloff, Verbitskiy, Potanin ve diğer Türkologların Altay, Yenisey, Yakut ve öteki Türk boylarının dünyanın başlangıcı hakkındaki bilgi ve kanaatlerini oldukça bol miktardaki örneklerle günümüze ulaştırmaları Türkoloji çalışmaları için son derece önemli gelişmelerin başlangıcı olmuştur. Bu metinlerin elde edilmesinden sonra Türklerin “dünyanın yaratılışı” hakkındaki kanaatlerine dikkatlerini yönelten diğer araştırmacıların ulaştığı sonuç, “başlangıçtaki sonsuz su” inancının yaygınlığını ortaya koymuştur. (Ögel 1989:419-492) Anadolu’daki mutasavvıf şairlerde bile karşımıza çıkan dünyanın başlangıçta sonsuz sudan ibaret olduğuna dair inancın (Ögel 1989: 437) Türkler arasındaki yaygınlığı, bu motifin orijinalliği hakkında olmasa bile eskiliği hakkında bir kanaate varmamıza zemin hazırlamaktadır. Ayrıca Asya ve diğer kıtalardaki başka kültürlerde “başlangıçtaki su” veya “okyanus” belirtilmekle birlikte Türk kozmolojisindeki özellikleri taşımamaktadır. Türk kozmolojisindeki dünyanın başlangıcını daha iyi anlayabilmek ve bu husustaki kanaatlerin yakın dönemlerde tespit edilmiş metinler arasında yer alan Başkurt destanlarından Ural-Batır’a yansımaları daha iyi değerlendirebilmek için birkaç kültürdeki “başlangıç” düşüncesine dikkatlerimizi yönelteyim:

“Başlangıçta hiçbir şey yokmuş ve büyük ruh Maheo boşlukta yaşıyormuş. Maheo etrafına bakmış ama görünürde

hiçbir şey yokmuş. Maheo gücüyle göle benzeyen ama tuzlu olan büyük bir su yaratmış”(Marriott_Rachlin 1995:36)

Kuzey Amerika’da yaşayan Kızılderili kabilelerinden Çeyenilere ait bu metin, başlangıçta “Tanrı”dan başka hiçbir şeyin olmadığını, göle benzeyen tuzlu suyun Tanrı tarafından sonradan yaratıldığını haber vermektedir. Oysa Türkler arasında yaşayan inanışa göre “Tanrı” ve “sonsuz su” başlangıçta vardır. Çeyeni mitindeki Tanrı ve sonradan yaratılan su, Türk mitolojisindeki Tanrı ve sonsuz su ile yine de bir yakınlık göstermektedir. Zaman içinde meydana gelebilecek bir varyantlaşma düşüncesi, Kızılderililerin Asya’dan geldikleri ve Türklerin akrabaları oldukları teorileri çerçevesinde pekala bir izah bulabilmektedir.

“Başlangıçta iki okyanus —biri güneyde, biri kuzeyde- merkezde bir kara parçası vardı. Güney okyanusunun efendisi Shu(Dikkatsiz), kuzeydeki okyanusun efendisi Hu(Aceleci) ve merkezdeki kara parçasının efendisi Hwun-tun(Kaos) idi.(Mackenzie 1996:217)

Kaos’un kozmoza dönüşümünü hikaye eden bu Çin mitinde dünyanın oluşumunun yedi günde tamamlandığı ve dünyanın böylece düzene sokulduğu anlatılmaktadır. Çin düşüncesine göre başlangıçta okyanusları birbirinden ayıran ve kaos şeklinde karşımıza çıkan bir kara parçası vardı. Okyanusların efendileri bu kara parçasını yedi gün çalışarak bugünkü şekline getirmişlerdir. İki ayrı okyanus ve ortasındaki kara düşüncesi ile birbirine eşit güçte ve her an için olumsuz şeyler yapmasından korkulan iki ayrı efendi kavramı Türk mitolojisi ile Çin mitolojisini birbirinden ayırmaktadır. Kainatın oluşumu ve ilk insanın yaratılışı ile ilgili Çin mitinin diğer varyantlarında da başlangıçta “hiç-

bir şeyden başka bir şey bulunmadığını ve bu hiçbir şeyin zamanla bir şeye dönüştüğü”nü anlatan metinlerle karşılaşıyoruz. P’an-Ku mitinde ise iki devin vücudundan yeryüzü oluşmuştur ve etleri toprağı, kemikleri kayaları, kanları ise nehirleri ve okyanusları... meydana getirmiştir.(Mackenzie 1996:218)

**“Ymir’in etinden dünya oluşmuştu
Onun kanından denizin dalgaları,
Tepeler onun kemiklerinden, ağaçlar saçlarından Cennet küresi kafatasından,**

Onun kaşlarından, neşeli güçler...”

“Ymir İskandinavya’lı Hothar; inek ana Audhumbla(Karanlık ve Boşluk) tarafından beslenmişti.”

“Ymir yaşadığında en eski zamanlardı

Sonra kum, ne deniz, ne de serinletici dalga,

Ne yer yüzü bulunmuştu, ne de yüksellerdeki cennetler.

Derinlerin esnemeleri vardı ve hiçbir yerde çimen yoktu” (Mackenzie 1996: 220-221)

İskandinav ve İzlanda mitolojisinde yer alan Ymir ile Çin mitolojisinde yer alan P’an -Ku’nun benzerliği dikkati çekiyor. Her iki mitte de başlangıçta büyük bir veya iki dev var ve bu devlerin vücudunun parçalanması sonucu dünya oluşmaktadır. Görüleceği üzere Çin mitinde olduğu gibi İskandinav mitindeki devin vücudunun parçalanması ile dünyanın oluşumu düşüncesi Türk mitolojisi için bir hayli yabancıdır.

“Başlangıçta yer yüzünde sadece bir insan vardı; o zamanlarda kış soğuk ve yaz da sıcak olmadığından adamın ne bir evi, ne de bir çadırı vardı; rüzgâr bu kadar şiddetli esmiyordu, ne yağmur yağıyordu ne de kar; çay dağlarda kendiliğinden yetişiyordu ve hayvan sürüleri, vahşi hayvanlardan hiç korkmuyorlardı. (Mackenzie 1996:219)

Tibet mitolojisinden alınan bu metin dağları, hayvanları ve özlenen ılıman iklimi ile yaratılışı tamamlanmış bir dünya ve tek başına yaşayan bir insanı anlatıyor. Türk yaratılış mitinden bir hayli farklı olan bu mitte Türk düşüncesindeki sonsuz suyu bulmak mümkün

değildir.

“Dünyaya önce toprağın içinden yerleşildi. İnsanlık o zamanlar orada, bu gün yer üstündekinin bütün ilişkilerine benzeyen bir yaşam sürüyorlardı.” (Malinowski 1990:98)

Büyük Okyanus adalarındaki yerlilerden derlenen bu metinde başlangıçta var olan bir dünyadan söz edilmekte ve insanların toprağın altında ilk hayatı başlattıkları söylenmektedir. Toprağın altında başlayan hayat düşüncesi, başlangıçtaki sonsuz su ve onun üzerindeki karada başlayan hayat anlayışı ile bir hayli farklılık arz etmektedir.

“Esrarengiz okyanusun öncesinde veya ötesinde herhangi bir şeyin var olabileceği asla akıllarına gelmez. Ama kozmik ögelerin kökenini bir biçimde açıklama ve aralarında bir silsile, hatta bir soy zinciri düzeni kurma ihtiyacını duyarlar. Bir başlangıç olmuştur. İlk öge sonsuz ana okyanus olmuştur.” (Kramer 1992: 93-95.)

Dünya mitolojilerindeki başlangıç düşünceleri hakkındaki örnekleri daha fazla uzatmaya gerek olmadığını ifade ederek, son olarak Sümer mitolojisindeki başlangıcı değerlendirelim. Sümer mitindeki başlangıçtaki sonsuz su şair-tacı bir şekilde Türk mitolojisine benzetilmektedir. Sümeroloji araştırmalarını bu gün ulaştığı nokta dikkate alındığında yani onların da Orta Asya kökenli, Türk soylu veya Türklere akraba olduklarına dair bilgiler değerlendirildiğinde, bu büyük benzerliğin sebepleri daha kolay anlaşılacaktır.

Şimdi Başkurt’ların büyük destanı Ural Batır’ın ilk mısralarını oluşturan dünyanın başlangıcı ile ilgili şu mısralara dikkat edelim:

**Boron-boron borandan,
Keşe-mazar bulmağan
Kelip ayaq basmağan
(ul tirala qoro yer
Dür yağın dingiz uratgan
Bulgan,ti,ber urın.”
Türkiye Türkçesi ile:
“Öncelerin öncesinde
Kişioğlunun olmadığı
Gelip ayak basmadığı
(O taraflarda kuru yerin**

**Varlığını hiç kimsenin bilmediği)
Dört tarafını deniz sarmış
Varmış de bir yer” (Ergun-İbrahi-
mov 1996: 16-17)**

Altay Yaratılış Destanlarında “başlangıçtaki sonsuz su” üzerinde uçup duran Tanrının küçük bir taşı yakalayıp üzerine konması safhasını hatırlatan yukarıdaki metne bakıldığında Başkurtların yaratılışın başlangıcı olarak sonsuz suyu kabul ettikleri görülecektir.

Gerek Altay, gerek Sümer ve gerekse Başkurt yaratılış mitlerine baktığımız zaman diğer dünya mitlerinden farklı olarak “başlangıçta hiçbir şey yokken sonsuz su vardı” düşüncesinin mevcut olduğunu görüyoruz. Ural Batır Destanı’nda da diğer Türk mitlerinde olduğu gibi “başlangıçta sadece kara vardı”, “başlangıçta sadece kaos vardı”, “başlangıçta hiçbir şey vardı, o hiçbir şey bir şey oldu”, “cansız bir dünya devinin vücudunun parçalarından dünya meydana geldi” şeklindeki mitlerden düşünce sistemi bakımından oldukça farklı olduğu görülmektedir. Hatta bazı mitolojilerin “dünya başlangıçta bu haliyle zaten vardı” (Campbell 1993:391) şeklindeki kanaatleri veya bazı Çin mitlerinin dünyanın başlangıcı ile ilgilenmenin lüzumsuz olduğu, dünyanın ayaklar altında somut bir yer olarak ezelden beri var olduğu düşünceleri, Türk yaratılış miti ile karşılaştırıldığında iki telakkinin ne derece birbirinden ayrıldığı kendiliğinden görülecektir. Altay yaratılış mitleri gibi, Ural Batır destanındaki bu mit de dünyanın başlangıcını sonsuz su ile açıklamakla genel Türk telakkisinden Başkurt sahasında da bir ayrılma olmadığını, Altaylarda yaşatılan bir mitin İdil-Ural bölgesinde de yaşamaya devam ettiğini göstermektedir. Sümer mitolojisinde karşımıza çıkan “sonsuz okyanus” dünyayı başlangıçta sonsuz sudan ibaret görme düşüncesinin Sümerlilerden dünyaya yayıldığını iddia eden görüşlere haklılık kazandıracak özelliktedir. Türk mitolojisinin eldeki metinlerinin Sümer mitolojisi ile paralellik göstermesi, bu motifin Sümerlilerden Türklere de geçtiğini düşündürülebilir. Türklere ile Sümerliler arasındaki kültürel ilişkiler aydınlatıl-

dıkça, Sümerlilerin Türk olduğuna dair teoriler daha bir kesinlik kazandıkça, bu şaşırtıcı benzerliğin ve “başlangıçtaki sonsuz su” motifinin Türkler tarafından neden bu kadar kolay benimsendiğinin sebepleri daha kolay izah edilebilecektir.

Sonuç olarak, Ural Batır Destanı’ndaki “sonsuz su” motifi, kainatın yaratılış hakkındaki Türk düşünce sistematığının ayrılmaz bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Altay Yaratılış Destanı’nda, Anadolu tasavvuf düşüncesinde ve İdil Ural Türk coğrafyasının biçimlendirdiği Ural Batır Destanı’nda bütün tarihi ve coğrafi farklılıklara rağmen aynı mitin karşımıza çıkması bir çok bakımdan değerlendirilmesi gereken, Türk dünyasının müşterekliğinin daha mitolojik dönemde mevcut olduğunu gösteren bir husustur. Bu mitin orijinini araştırmak ve Türk düşünce sistemi açısından fonksiyonunu tahlil etmek ayrı bir çalışma alanı ve bu yazının ortaya çıkardığı bir problemidir.

KAYNAKÇA

- Campbell, Joseph 1993. Doğu Mitolojisi Tanrının Maskeleri (Çev. Kudret Emiroğlu) Ankara: İmge.
- Ergun, Metin-Gaynislan İbrahimov 1996. Başkurt Halk Destanı Ural Batır. Ankara: Türksoy.
- Kramer, Samuel Noah 1992. Tarih Sümer’de Başlar. (Çev. Kaan İren) İstanbul: Kabaıcı.
- Mackenzie, Donald A. 1996. Çin ve Japon Mitolojisi. Ankara: İmge.
- Malinowski, Bronislaw 1990. Büyü, Bilim ve Din. (Çev. Saadet Özkal) İstanbul: Kabaıcı.
- Marriott, Alice-Carol K. Rachlin 1995. Kızılderi Mitolojisi. (Çev. İnsal Özünlü) Ankara: İmge.
- Ögel, Bahaeddin 1989. Türk Mitolojisi I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.

NOTLAR

- * Rusya Federasyonu’na bağlı Başkurdistan Muhtar Cumhuriyeti’nin başşehri Ufa’da 10-12 Haziran 1997 tarihleri arasında yapılan XXI. Uluslar Arası Türkoloji Kongresinde sunulan bildirinin metnidir.
- 1 Bu metin tarafımızdan özetlenmiştir. Bahaeddin Ögel’in “Türk Mitolojisi I (Ankara 1989) adlı eserinde yer alan metinlerden yararlanılmıştır.